

de encycliek, maar de gegevens zelf ondersteunen die indruk niet. Zijn conclusie sluit dan ook volledig bij de teneur van het internationale onderzoek aan: de encycliek 'bevestigde en gaf ruggesteun ... aan het reeds begonnen werk', en ook zonder het pauselijk document zou de katholieke sociale ideologie zich in dezelfde richting hebben ontwikkeld (87). Opvallend blijft zo'n interpretatie niettemin, want de oudere literatuur had niet alleen het tegenovergestelde beweerd, maar ook enkele verklaringen voor het bijzondere Nederlandse geval aangereikt: de late inzet van de industriële modernisering van ons land, waarin de eveneens late encycliek op die manier een rol kon spelen, en ten tweede de bijzonder sterke gerichtheid op Rome van het achtergebleven en zich emanciperende katholieke volksdeel.

Het tweede artikel over Nederland is een beschouwing van de historisch antropoloog Duffhues over de volksbewegingen. De encycliek wordt er niet eens in genoemd. Alleen al daaruit kan men de opvatting van de auteur afleiden. Het opstel, waarin voor het eerst systematisch een aantal kwantitatieve gegevens over de vroege sociale bewegingen van boeren, arbeiders en middenstanders wordt gepresenteerd en geanalyseerd, maakt twee dingen duidelijk. De katholieken mogen in die jaren dan wel druk in de weer zijn geweest, die kerkelijke wending naar het volk 'droeg vooralsnog een partieel en beperkt karakter' (183). Van een eenheid was bovendien in de betrokken periode geen sprake, het ging om een aantal gefragmenteerde, onsamenhangende deelbewegingen, waarvoor de schrijver uiteindelijk de karakteristiek 'partikularistisch' gebruikt. De laatste jaren worden onder Nederlandse historici de beperkingen van de confessionele bewegingen steeds nadrukkelijker aan de orde gesteld en Duffhues' opstel is een goed specimen van die tendens. — De bundel in zijn geheel voldoet dus niet aan de hoogste eisen, maar aan de beide Nederlandse bijdragen ligt dat bepaald niet.

P. Luykx

S. B. Boelens, e. a., ed., *Waterstaatswetgeving. Verleden, heden, toekomst. Bundel ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Staatscommissie voor de waterstaatswetgeving* (Zwolle: W. E. J. Tjeenk Willink, 1992, xi + 370 blz., ISBN 90 271 3505 3).

De inhoud van de jubileumbundel valt in drie delen uiteen. In het eerste deel, 'Geschiedenis en betekenis van de Staatscommissie' (3-90), schetsen drie auteurs de instelling, de rol en de werkzaamheden van de commissie. Het eerste hoofdstuk, 'Een eeuw Staatscommissie voor de Waterstaatswetgeving', is verreweg het langste stuk van de bundel. H. van der Linden geeft daarin een aanzet tot een monografie van de commissie 'tot voorbereiding der wettelijke regeling van het waterstaatsbestuur' vanaf de instelling bij KB van 21 april 1892 nr. 4. In de eerste 25 jaar van haar bestaan heeft deze commissie van juristen en ingenieurs de grondslagen gelegd voor de totstandkoming van onder andere de verveningwet (1895), de keurenwet (1895), de waterstaatswet (1900), de bevoegdhedenwet (1902) en de rivierenwet (1908). Dankzij de bewaardgebleven aantekeningen van de initiator van de commissie, ir. G. van Diesen, is er veel bekend van de werkwijze van de commissie in het algemeen en de inbreng van een kerngroep van drie mannen, die tot 1916 hun stempel op de werkzaamheden hebben gezet; naast Van Diesen waren dat mr. G. de Vries Azn. en de biografisch nog niet ontdekte (noot 65) mr. F. H. J. Tavenraat, griffier van de Staten van Zuid-Holland, de ontwerper van de wetsteksten.

Na de afronding in 1917 van het ontwerp voor de wegenwet, die overigens pas in 1930 is ingevoerd, kwam het voortbestaan van de commissie aan de orde; tengevolge van een verzoek om advies van de minister van waterstaat en door de zelfwerkzaamheid van de leden is de commissie blijven bestaan. Weliswaar nam tussen 1918 en 1940 het aantal onderwerpen

waarover advies was gevraagd en werd gegeven geleidelijk toe, maar tegelijk verloor de commissie haar volledige greep op de voortgang van het wetgevingsproces. Een uitzondering daarop was het ontwerp voor de verkeerswet tegen lintbebouwing (1937), waarvoor de commissie in 1931 werd uitgebreid.

De toevoeging van art. 5a aan de waterstaatswet 1900, handelende over de instelling van de Raad van de waterstaat (1950), was buiten de commissie om voorbereid; de Staatscommissie werd ondanks tegenstribbelen een vaste commissie van de Raad. De organisatorische verandering bracht echter ook verbetering: het secretariaat van de Raad van de waterstaat nam het voordien onbezoldigde bureauwerk van de commissie voor zijn rekening. Hoewel de commissie in de volgende jaren soms geheel werd gepasseerd — onder andere bij het ontwerp voor de Deltawet —, werd ze in 1965 weer actief betrokken bij de voorbereiding van wetgeving op het terrein van verkeer en waterstaat. Neerslag hiervan is haar inbreng in de ontgrondingenwet (1965), de uitwerking van art. 5 van de Deltawet (1969) en de Deltaschadewet (1971). Sederdien heeft de commissie zich een vaste plaats verworven naast de afdeling waterstaat van het departement. A. Warburg en H. van Rossum belichten op andere wijze de rol van de commissie.

In de overige twee delen 'Actueel waterstaatsrecht: een bonte schakering van aspecten' en 'Waterstaatsrecht en Staatscommissie: perspectieven' schetsen elf respectievelijk vier auteurs de bestuurlijke organisatie van de waterstaatszorg en de vooruitzichten voorde werkzaamheden van de Staatscommissie, die als onafhankelijk adviesorgaan zal blijven bestaan.

A. L. Hempenius

R. Heyting, *Tussen nationalisme en internationalisme. De Britse en Nederlandse sociaal-democratie, de nationale staat en de Europese integratie* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1992; Arnhem: Gouda Quint, Deventer. Kluwer, 1992, 541 blz., f85,-, ISBN 90 268 2279 0, ISSN 0922-8276).

Deze dissertatie beoogt een verklaring te leveren voor 'het verschillend denken over de Europese integratie in de Britse en Nederlandse sociaal-democratie' (2). De auteur onderneemt daartoe een speurtocht naar de lange historie van beide bewegingen, waarbij zeer in het bijzonder de waardering voor het staatkundig bestel centraal staat. Wat geleverd wordt, is niet minder dan een uitermate gedetailleerde politieke geschiedenis van de Britse en Nederlandse sociaal-democratie die — zeker qua concreet feitenmateriaal — bijzonder waardevol moet worden geacht en welke gebaseerd is op een indrukwekkende hoeveelheid literatuur. Enigszins bevreemdend is overigens dat de studie naast het opgenomen personenregister geen zakenregister bevat wat, gezien de nadruk op het concreet-informatieve niveau, toch voor de hand had gelegen.

Het omvangrijke kwantitatieve karakter van de studie is ingebed in een theoretisch kader dat in wezen als nogal pover moet worden gekenschetst. Het centrale theoretische concept is dat van het zogenaamde instrumentalisme, waarmee geduid wordt op de mate waarin het onderscheiden staatkundig bestel in beide landen dienstig is of kan zijn aan sociaal-democratische hervormingsplannen (2). Dit verengt de interpretatie van de koers der sociaal-democratische partijen tot het formeel-politieke niveau en negeert (grotendeels) de vaak verreichende invloed van economische en culturele factoren. De liquidatie van vrijwel alle non-politieke invloeden heeft inderdaad als voordeel, dat een simpele verklaring kan worden geleverd voor de onderscheiden houding van de Britse en Nederlandse sociaal-democratie tegenover de Europese integratie. In